

Mats Parner

Brända och hemliga brev i offentlighetens ljus

Artikeln handlar om den nyutkomna boken *De hemliga breven*, som är en samling brev som utväxlats mellan främst Jan Myrdal och hans föräldrar Alva och Gunnar.

I äktenskapet mellan skriftställaren Jan Myrdal och den några år äldre arkitekten Nadja Wiking föddes sonen Janken en novemberdag 1949. Uppvuxen i Göteborg och i småländska Ljungby med Nadja som ensam vårdnadshavare blev Janken sedermera en framstående medeltidshistoriker. Först nu i dagarna har jag lärt känna honom en aning. Han spelar nämligen en av huvudrollerna i en nyutkommen studie med titeln *De hemliga breven – Den politiska familjen och vardagens samtal* (Bonniers).

Till denna milt svindlande brevbok har Janken skrivit ett mycket balanserat och närmare 50 sidor långt efterord. Det handlar väsentligen om hans far och dennes politiska ställningstaganden. Men innan jag ger mig i kast med själva huvudspåret – Jans kritikerrosade barndomsserie – ska jag följa ett stickspår: Alex Schulman-spåret.

Det gör jag nog lämpligast genom att fästa uppmärksamheten på begreppet *autofiktio*n. På sidan 299 i *De hemliga breven* förklarar Janken vad som kännetecknar det autofiktiva skrivandet. Texter av detta slag utmärks, betonar han, av att författaren använder korrekta namn både på sig själv, på närstående och anförvanter och på andra aktörer som passar in i handlingen, MEN (observera MEN-et!) samtidigt med detta förbehåller han/hon sig rätten att dikta om och stöpa om den objektiva verkligheten, alltså det som verkligen hände eller har hänt In Real Life (IRL).

Janken Myrdal hävdar med emfas att all autofiktiv litteratur måste kunna utsättas för normal källkritik likaväl som allt annat i branschen. Den åsikten ställer jag mig bakom. Ren lögn ska inte premieras eller ges fri lejd.

Själv har jag de senaste åren utan större framgång sökt vinna gehör för synpunkten att Alex Schulman i sina två böcker *Glöm mig* (2016) och *Bränn alla mina brev* (2018) ägnar sig åt grovt förtal, alternativt förtal av avliden. Den förtalade är hans egen namngivne morfar Sven Stolpe (1905–96). Alex beskyller sin morfar dels för att som lektor vid gymnasiet i Mjölby på 1960-talet ha belamrat anslagstavlor på skolan med graverande uppgifter om den egna

dottern – ”Lisette Stolpe är en hora!” – och dels för att medvetet ha sökt ta livet av sin hustru, Karin Stolpe, i en arrangerad bilolycka. Intet av detta är sant.

”Men Schulmans böcker är ju *romaner*”, utropar hans inre krets. Den invändningen är irrelevant. Man kan inte plundra en bank på miljonbelopp och sedan försvara sig med att rånarlutan och ögonbindeln vittnar om ens oskuld. Utstyrelsen och emballaget saknar betydelse. Romaner har ju ingen gräddfil. Att Sven Stolpe må ha varit en bigott och reaktionär urtidsande är givetvis också irrelevant. Fö tvivlar jag på att överlagt hustrumord ingick i hans repertoar, men Schulman har fått många att tro så. Ska detta ses som ett litterärt framsteg?

Med detta sagt skiftar jag nu fokus och konstaterar att de hemliga breven i den nyssnämnda boktiteln skrevs och växlades under flera decennier av å ena sidan Gunnar och Alva Myrdal och å den andra Jan Myrdal. Den oftast dubbel- eller trippelarbete modern och hennes enfödde son visade genom alla år prov på en aktningvärd brevskrivariver och tycks ha stått varandra nära. Alva sparade alltsammans och lämnade kort före sin död 1986 över hela brevtraven till dottern Kaj Fölster med uppmaningen att hålla den på armlängds avstånd från sonen Jan. Kaj lät i sin tur brorsonen Janken få huvudansvaret för de åtråvärda epistlarna. Ty risken ansågs överhängande att de i Jans ägo skulle brännas eller på annat sätt destrueras, inte minst som han på tusen och ett sätt försökt bli den rättmätige ägaren.

För de oinvigda måste detta avancerade hemlighetsmakeri och schackrande te sig högst besynnerligt. Förklaringen är emellertid enkel:

Brevens innehåll står i skarp och skärande kontrast mot den verklighetsbild som återfinns i Jan M:s tre ”jag-berättelser” *Barndom* (1982), *En annan värld* (1984) och *Tolv på det trettonde* (1989), som av och till kallas barndomssviten och innebar Myrdals definitiva genombrott som erkänd romanförfattare. Av de brev som nu är offentligt gjorda framgår med önskvärd tydlighet att Jan var en av bägge föräldrarna, och i synnerhet av mor Alva, välkommen och efterlängtnad krabat. På skilda vis, inte minst ekonomiskt, hjälpte och stöttade Gunnar och Alva sin son. De gjorde så ända tills han (1967) totalt bröt all kontakt med sina dagars upphov. Genom barndomssviten har en diametralt motsatt verklighet slagits fast och blivit etablerad sanning. Där framställs Alva som hjärtlös cyniker med bottenfruset känsloliv, flöjtande röst och kalla händer, medan Gunnar degraderas till notorisk retsticka.

De politiska konsekvenserna infann sig som på beställning. Makarna Myrdal hade länge framstått som portalgestalter inom svensk arbetarrörelse och som två av det moderna Sveriges främsta reformivrare och nydanare. Deras bok *Kris i befolkningsfrågan* (1934) skattades på sin tid enormt högt i vår svenska offentlighet. Nu drogs stora delar av myrdalarnas livsverk i smutsen med Jan i rollen som skarprättare.

Barndomssviten är utpräglad autofiktiv i likhet med så mycket annat i Myrdals författarskap. Jag tycker att man kan rikta identiskt samma kritik mot JM:s barndomsskildringar som mot Alex Schulmans ovan nämnda romaner. Likheterna är slående. Den som så önskar kan förstås göra gällande att Jan handlat i god tro: läsarna ”borde” följaktligen ha anat att Alva aldrig var Alva, Gunnar aldrig Gunnar, systemen Kaj aldrig Kaj, systemen Sissela aldrig Sissela, sonen Janken aldrig Janken osv i hans skildringar utan enbart personager som i större eller mindre utsträckning fått låna drag av förlagorna. Men jag vågar påstå att resonemang av det slaget haltar ganska så betänkligt. Jan M måste rimligtvis ha varit fullt på det klara med hur barndomssviten skulle uppfattas av publiken: som tillförlitliga vittnesutsagor.

Den nytgivna boken innehåller, förutom Jankens auktoritativa efterord och det generösa brevurvalet (1927–62), ett kortare förord av Kaj Fölster och en ca 150-sidig översiktsberättelse av journalisten och författaren Bosse Lindquist. Av honom guidas vi in i minsta skrymsle och vrå.

Under rubriken ”Myrdal – En sjukt privilegierad elitmänniska” recenserade en hänförd Göran Greider *De hemliga breven* med illa dold entusiasm i *Aftonbladet* onsdagen den 8 november [se lästipsen efter artikeln]. Om en ung Jans kommunikativa färdigheter skrev Greider bland annat detta: ”Hans brevspråk är som gangsterrap plus leninistisk polemik plus Nietzsche. Ja, det är faktiskt otroligt. Jag suggs in i breven.”

Myrdal blev tidigt kommunist eller mera precist marxist-leninist, rentav i 15-årsåldern. De provokativa uttågarna i hans brev till föräldrarna ”Avva” och ”Uvve” är många, och det är mellan varven nästan omöjligt att avgöra om de ska tolkas bokstavligt eller ej. Några exempel:

”... En rejäl statskupp /i Sverige/ skulle rensa luften, och det gjorde ju inte så mycket om ett par idioter mer eller mindre strök med. Martyrer är förbannat bra att ha. Det stärker folkets moral” (1947); ”Kan någon mänska vara så himmelsskriande dum, så urbota korkad att hon tror på demokrati, humanism, idealistisk humanism plus resten av vrövlet?” (1948); ”Bucharin, Zinovjev, Trotsky, Radek et consortes, begåvade, hätska – men sprungna ur medelklassen, tvekade och föll när blodet och barrikaderna blev till det verkliga uppbyggandet av socialismen. De reagerade trots allt på klassmässig bas, saboterade och blev likviderade av proletariatet i dess skärpta kamp mot de gamla klasserna. Stalin var proletär” (1949).

Man kan diskutera om det finns ett samband mellan dessa JM:s ståndpunkter i 20-årsåldern och hans ibland så anmärkningsvärda ställningstaganden i vuxen ålder (Himmelska fridens torg, Pol Pot, Marine Le Pen...). Men sådana diskussioner skulle föra för långt. Tills vidare säger jag som Greider: man ”sugs in i breven”.

Lästips

Mer om Jan Myrdal av Mats Parner:

[Jan och Herman och deras historier](#)

[Jan Myrdal, en kritisk betraktelse](#)

Brevboken har fått stor uppmärksamhet i massmedia:

Janken Myrdal har intervjuats i radion om brevsamlingen och sina svåra relationer till sin far.

Se: <https://sverigesradio.se/avsnitt/janken-myrdal-om-fadern-lognen-och-berommelsens-gift>

Han har även intervjuats i *DN*: [Janken Myrdal: ”Jag var rädd för min pappa”](#)

Göran Greider: [Jan Myrdal – en sjukt privilegierad människa](#) (*Aftonbladet*)

Åsa Linderborg: [Myrdalarna – inte alls en familj som andra](#) (*Aftonbladet*)

Maria Schottenius: [Boken med breven mellan Jan Myrdal och hans föräldrar är dynamit](#) (*DN*)

Ulrika Kärnborg: [Därför smutskastade Jan Myrdal sin mamma](#) (*Expressen*)

Owe Nilsson: [Recension: ”De hemliga breven”](#) (*GP*)

Kalle Lind: [Jan Myrdal – en bortskämd pojke som förgör sin omgivning](#) (*Helsingborgs Dagblad*)

Martin Kragh: [Jan Myrdal gav en falsk bild av föräldrarna](#) (*SvD*)

Per Andersson: [”De hemliga breven” om familjen Myrdal](#) (SVT)

Inger Dahlman: [Nu ska Jan Myrdals skugga över barndomen förintas](#) (*Västerbottenskuriren*)